

Moszkva, 1845

Podmaniczky Frigyes oroszországi útja

Az utazó

EPPEN száz esztendeje annak, hogy két fiatal magyar nemes Berlinből Stettinen, a Balti-tengeren át útnak indult Oroszország felé. Az egyik utazó báró Podmaniczky Frigyes volt, a másik Prónay József. Mindketten fiatalok, ősi magyar családok gyermekei, akiket a barátság és a szomszédság kapcsolatán kívül — a Podmaniczkyak Aszódon, a Prónayak az onnan nem messze fekvő Romhányban birtokosok — a közös vallás is szorosan összefűz; evangélikusok, családjuk az egyházi életben századokon át jelentős szerepet játszik.

Podmaniczky Frigyes 1824-ben született. Kilencéves volt, amikor atyja meghalt. A pesti evangélikus gimnáziumban tanult, mentora a későbbi jeles történettudós Hunfalvy Pál. Az utolsó iskolai évet — Hunfalvyval — Késmárkon töltötte. Irnökként — gróf Ráday Gedeon pestmegyei követ mellett — résztvett az 1843—44-i országgyűlésen. Vagyonának és rangjának megfelelően benne él a negyvenes évek Pestjének hatalmasan fejlődő társadalmi mozgalmaiban. Eljár a Nemzeti Casinóba, amelyet Széchenyi azért alapított, hogy ott a nemesség és a polgárság elitje találkozzék. Első szereplése azonban inkább feltűnést, mint rokonszenvet ébreszt: Széchenyi István jegyzőfel naplójában 1845 február 14-én, hogy a Nemzeti Casino ülésén sokan panaszkodtak Podmaniczky Frigyes és Semsey Albert ellen, de neki sikerült a panaszkodókat lecsendesítenie. Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy még ez év derekán Berlinbe ment; itt az egyetemre iratkozott be, majd augusztusban északkeurópai és oroszországi útjára indult barátjával, Prónay Józseffel. 1846 őszén már ismét Pesten van. Október 31-én ismét Széchenyi naplójegyzeteiben találkozunk vele: ő, aki az arisztokráciában a nemzet nevelőjét szerette volna látni, s ezért idegenkedett mindentől, ami kihívhatja a tömeg kritikáját, aggódva nézte, amint a különlegesekre rendkívül hajlamos Podmaniczky Frigyes vörös frakkban sétál a pesti utcákon.

Ami politikai szereplését illeti, a kossuthi radikalizmus útján halad. Pest vármegye aljegyzője és nem kis része van benne, hogy 1847 őszén megyéje Kossuth Lajost küldte követként a sorsdöntőnek ígérkező pozsonyi országgyűlésre. A két napig tartó választás alatt éjjel-nappal folyt a korteskedés, s ennek ő volt egyik vezére. „Veszprémi kanászszűrben, hosszúnyelű baltával, sipujjas patyolatingben, pitykésen, árvalányhajasan, ifjú arcával, kis pörge bajuszával pompás népies alak” — írja Vajda János szabadságharc emlékezéseiben.

Az 1848 júliusában Pesten összeült első népképviselői országgyűlésen a főrendiház tagja és korjegyzője. Amikor 1848 szeptemberében fegyveres összeütközésre kerül a sor a király és a nemzet között, habozás nélkül a nemzet mellé áll; végigküzdi a szabadságharcot.

A világi fegyverletétel után osztrák fogságba kerül és mint közlegény Milánóban meg Innsbruckban katonáskodik. Egy esztendő múlva hazaengedik. A politikában Kossuth lelkes párthívének aligha juthatott

tér és lehetőség; így hát érdeklődésével az irodalom felé fordul. Néhány hirlapi cikk és elbeszélés után 1853-ban mutatkozott be egy finom kiállítási kötettel: „Uti naplómából” címen; északeurópai és oroszországi utazásáról számol be benne. Sárosy Gyula divatos gyűjteményes munkájában, „Az én albumom”-ban Párizsról, az idősebb Dumas-nál tett látogatásáról ír színesen, érdekesen. Regényeit biedermeier hangulat és romantikus meseszövésszerűség jellemzi. A legismertebb, „Az alföldi vadászok tanyája” 1854-ben jelent meg. 1859-ben az Akadémia tagja lett. 1861-ben Podmaniczky Frigyes az evangélikus alföldi tótsági választókerülete: Szarvas küldte fel a parlamentbe. Politikai multjának elismeréseként a képviselőház alelnökévé választották.

Egyéniségét, jelentőségét jól megvilágítja az a jellemzés, amelyet Kecskeméthy Aurél írt róla. „Podmaniczky fiatal korában tán kereste a különiséget, de ha ma már nem ront is el annyi angol paripát, mint hajdan és egyéb dolog is jár a fejében, mint valamely klasszikus szabású quasi angol mintaöltözet kicomponálása, melyre szájtátva megálljon a váci utcai mob; mindamellett s annak dacára a két haza legeredetibb jelenségei egyike. Magas szikár férfiú, a szökhöz közeledő hajzattal, melyről ha tudnám, hogy hölgyek nem méltatják e soraimat olvasásra, megmondanám, mintha fogyni akarni szándékozni készülné; nagy boltozatú homlok, mélyen fekvő szem, melyről nem tudni: kék, sűrke vagy fekete-e, de tüzes, kissé konyult orr, melyről nem kétem, hogy azt a boldogult Bezirksamtsactuar a passierscheinon arányosnak mondá; a hosszudad arcot két oldalon hatalmasan kitérő angolos pofaszakál díszesíti, míg a széles szájjakait kis bajusz árnyalja. Különlegességei egyike, hogy gyenge hangja daczára alig vetélkedik vele valaki a kiáltásban; — s így mind külsejében, mind szellemi hajlamaiban összefoglalva különöztségeit (például első útja Oroszország volt), fogadni mernék, ha zenész leendett, a vadászkiáltást választotta volna hangszerenek“.

A kiegészítést törvénybe foglaló országgyűlésen ismét Szarvas képviselője. Jellemző, hogy beszámolóját tót nyelven is kinyomatta.

¶ Az a gazdasági megrázkódtatás, amely a pénzügyileg nem jól vezetett, vagy a tulajdonosok magas életszínvonalát folyamatosan biztosítani nem tudó nagybirtokokat ezekben az évtizedekben sorra utólréte, nem kerülte ki a Podmaniczky-család vagyonát sem. 1869-ben kénytelen tudomásul venni, hogy vagyona összeomlott és magának kell kényerét megkeresni. Még ebben az évben a magyar északkeleti vasúttársaság osztályfőnöke lesz s továbbra is részt vesz a politikai, társadalmi és kulturális életben. 1875-ben a Nemzeti Színház-intendánsává nevezték ki. Tíz évig viselte ezt a tisztséget, s nem szívesen vált meg tőle, bár dűsjövedelmű közigazdasági állásokba jutott.

Ekkor már jellegzetes figurája a budapesti társadalomnak. Alakját érdekesen rajzolja meg Justh Zsigmond 1889-i naplójegyzeteiben. Április végén, verőfényes koratavaszi reggel egy színésznőkből és néhány gavallérból álló társaság vág neki a budai hegyeknek, hogy meglátogassa a lipótmezei tébolyda szerencsétlen lakóit. Az ötlet Jászai Marié. Omnibuszon indul el a társaság a Vigadó-térről: a „nagy Mari” (Jászai) és a „szép Mari” (Hegyesi); a világ legöntudatosabb naivája: Nagy Ibolya; a színpadon folyton sráncokzó, az életben folyton gúnyolódo savanykás Rákosi Szidi; (Prielle). Cornélia az elegáns; Békéssy Irma a — merész és Krecsányi Vera. „A lánchíd közepén Podmaniczky Frigyesel találkozunk

— jegyzi fel Justh Zsigmond, — ki örök kockás ruháját méltóságos lép-
tekkel viszi át Budáról Pestre... A társaság éljenzésben tör ki (ez is egy
anti-Keglevich tüntetés volt). Fridmaniczky Poczti felriad önmagába
merült sétájából... apercepirozva a már-már elrobogó omnibust és
publikumát, az első pillanatban utánunk akar iramodni... szerencséjére
idejekorán észretér. S így csak sóhajtva intett a távolodó — nemzeti szín-
háznak." Ebben az évben választja elnökévé a szabadelvű párt.

De 1905 elején a párt megverve kisebbségben maradt. A széthullást
nem lehetett megakadályozni többé. „Szegény Podmaniczky Frigyes —
írja Mikszáth „A klub alkonya” című könyvében — reszketeg kézzel
bontogatta esténként a leveleket s nagy fejcsoválva mondá: — Hát
megvannak ezek vesve? Minden nap felsóhajtott, minden nap temetett.
Ez is kiment, az is kiment. Miért? adta fel magának a kérdést és nyom-
ban meg is felelt rá: Azsért, mert nem bírta ki a piskolodást és be volt
oltva az apponyizmussal. Mind beteg volt. Megismerem őket messiről,
mint a krumplit, aki penéses. Egyszer aztán a nyáron egy tömegben men-
tek ki vagy tizenöten, az öregúr lelkéről nagy teher esett le: No hála
Istennek! Most már meg vagyunk mentve. Mind elmentek a gyanusak.
Azs egés zsák. Ami megvan, azs már mind prima ember. Csak a Tisza
István cikkei alkalmából ugrott ki még néhány klubtag. Oh Istenem! —
fortyant fel. — Azs a Pista! Valahányszor tollat fog, mindig kihuz nekem
innen egy embert... Előtte hihetetlen, hogy ez a párt ne legyen... És a
felozslását csak kevéssel élte túl: 1907-ben meghalt.

Érdekes és a kort jellemző emlékiratainak csupán egy része jelent meg
nyomtatásban (Napló-töredékek 1824—1888),

Ezt is, meg útinaplóját is — amelynek harmadik fejezete az alábbi
„Utazás Moszkvába” — azon frissiben papírra vetett jegyzeteiből állította
össze; mindkettőnek külön jó ízt ad ez az egykorúság, közvetlenség.
Dokumentumnak érezzük ezt az utinaplót: mit látott egy utazgató fia-
tal magyar főúr Európa keletén és nyugatán a múlt század derekán és
hogyan látta, amit látott. Amit leír, kétszeresen jellemző. A tényekre és az
íróra. S rajta át egy darab akkori Magyarországra.

Tóth László (Szeged)

Az út

SEPTEMBER 8-án délután, a
pétevári nagy postaépület
várótermében ülünk, szi-
varozással, beszélgetéssel töltve
időnket.

A külön vonalakban induló
kocsik elrobogván előttünk,
végre miénkre került a sor.
Négy utazónak volt helye: én
és pajtásom elől a kabriolettben,
a hintó belsejében egy igen szép

barna hölgy foglalt helyet. Ezt
látva, mindketten oda készü-
lünk. Tűnődéseink közben egy
őrnagy érkezik, ki minden tar-
tózkodás nélkül ülven a szép
nő mellé, tönkretette minden
okoskodásunkat. — Mellettünk,
külön kis rekeszben a fölfegy-
verzett kalauznak volt helye;
nála volt a síp, mellyel jelt ada
az indulásra.